

Odd Gunnar Skagestad:

Forakten for forskningen

Forskningens fæle fiender

I en stort oppslått artikkel i Aftenposten 21. april (s.22-23) beskriver Fritt Ords direktør Knut Olav Åmås en selsom hendelse som skulle gå av stabelen senere samme dag: I over 40 land skulle det finne sted 500 demonstrasjoner under mottoet 'March for Science'. Her var det meningen at forskere skulle ta til gatene for å tilkjennegi sin avsky mot lumske anslag fra kretser som angivelig ikke vil vitenskap og forskning vel. Blant annet var det bebudet avholdt slike arrangementer i minst fem norske universitetsbyer – Oslo, Bergen, Trondheim, Bodø og Tromsø.

Blant aktivistene som assosieres med dette initiativet nevnes lederen i en gruppe som kaller seg 'Concerned Scientists Norway', jusprofessor Beate Sjøfjell, en person som ellers er mest kjent for offentligheten som en arg motstander av ytringsfrihet og akademisk takhøyde.

Åmås' artikkel inneholder en del vettuge observasjoner og synspunkter, - særlig i den siste halvdel.

Men la oss ta en titt på begynnelsen. Her presenterer Åmås noe som foregir å være en status- eller situasjonsbeskrivelse:

"Forsøkene på å undergrave forskningsresultater og forskere ligner på angrepene på mediene fra råpopulistiske politikere og grupperinger: De forsøker å delegitimere disse samfunnsinstitusjonenes evne til å forstå verden, og sannhet og sannhetssøken satt under press som grunnleggende verdier. De angriper medier og universiteter som 'eliteinstitusjoner', og hevder de er gjennomgående interessestyrt, kommersielt styrt og upålitelige".

Allerede her merker man tilløp til konstruksjon av fiendebilder og demonisering av kritikere. Hvilken annen hensikt skulle vel bruk av skjellsord som 'råpopulistiske politikere' tjene? Eller bruke uttrykk som 'undergrave' og 'angripe' om kritikk av etablerte autoriteters definisjonsmakt? Men la gå, la piggene komme ut, og la oss gå videre til Åmås' springende punkt – hans drøftelses bærende postulat:

"Dette er ikke en ny situasjon for forskere i for eksempel klima- eller vaksinedebatter. Det nye nå er snarere intensiteten og kraften i de undergravende angrepene".

Definisjonsmakt og kritikk

Dette er muligens en korrekt observasjon. Eller, kanskje ikke. Selv mener jeg bestemt at Åmås tar feil. Jeg påstår ikke å kunne bevise at så er tilfelle, like lite som Åmås vil kunne bevise holdbarheten av sin virkelighetsoppfatning på dette punkt. Likevel:

At etablerte autoriteters (kall dem gjerne 'eliteinstitusjoner') definisjonsmakt gjennomgående er interessestyrt, kommersielt og politisk styrt og (ofte) upålitelig, er et faktum som menneskeheten har måttet leve med siden tidenes morgen. Et like ubestridelig faktum er at

alle menneskelige og samfunnsmessige fremskritt – det være seg økonomisk, sosial, politisk eller kulturelt, har skjedd som følge av at denne definisjonsmakten er blitt utfordret, at etablerte 'sannheter' er blitt satt under debatt, og blitt gjenstand for kritiske spørsmål og (stundom) alternative synspunkter. Forskning og vitenskapelig erkjennelse har ikke vært noe unntak i så måte. Tvert imot er det nettopp dette som er all vitenskaps kjerne. For å si det på en annen måte: Forskerens oppgave er ikke å 'bevise', men å falsifisere. Eller for å sette det på spissen: Den såkalte 'forakten for forskningen' er nettopp forskningens livsnerve.

Det er dette forholdet Åmås i sin artikkel forsøker å delegitimere, slik maktens tjenere alltid har gjort. Så hva er det nye?

Pengemakt og konformitetspress

Det nye hva forskningsverdenen angår, er den massive styrken – institusjonelt, finansielt og personellmessig – hos de krefter som ser sine etablerte interesser truet av avvikende oppfatninger. Og det sentrale poenget med hensyn til forskjellen mellom dagens situasjon og tidligere tider, er de enorme finansielle ressurser som i vår tid stilles til disposisjon for 'forskning' av allehånde art – dels fra kommersielle kilder, og enda mer fra statlige aktører. Vi snakker om fremveksten av et enormt industrielt-politisk-forskningskompleks, som i liten grad kjenner landegrenser, men som i desto større grad har sammenfallende interesser i å marginalisere forskere som ikke vet å innordne og tilpasse seg 'mainstream'-forskningens konforme tankesett og konsensuslandskap.

Dagens forskningsunivers – nasjonalt så vel som globalt – henter sin næring fra enorme økonomiske overføringer, og er fullstendig avhengig av disse. Myten om den 'frie' og 'ikke-politiserte' forskning er riktignok for lengst punkttert (noe Åmås også synes å erkjenne), men dette er likevel et poeng som fortjener å gnis inn. For bare å sitere noen gode gamle anglo-amerikanske munnhell:

"He who pays the piper, calls the tune!"

"It's the economy, stupid!" (president Bill Clintons huskelapp)

"Follow the money!" (rådet som førte til at gravejournalistene Woodward og Bernstein kunne avdekke Watergate-skandalen)

I Norge så vel som i mange andre land, legges det stor vekt på at forskningsfinansiering skal foregå på 'armlengdes avstand' (minst!) fra den enkelte forsker og den institusjon eller forskningsmiljø hvor forskeren har sitt virke. Men selv med den mest velmenende bruk av armlengde-verktøy og andre sikkerhetsventiler er det ikke til å unngå at de bevilgende instanser eller 'noen' underveis i verdikjeden må foreta visse prioriteringer med hensyn til hvilke tema- og saksområder det skal forskes på. 'De bevilgende instanser', enten det dreier seg om kommersielle kilder eller statlige aktører, er grener av samfunnets etablerte maktstrukturer. Deres virkelighetsoppfatninger, og dermed deres definisjonsmakt, vil tendere mot en persipert konsensusoppfatning med hensyn til hvilke tema- eller saksfelter som bør prioriteres i allokeringen av forskningsmidler, og med hensyn til hvilke verdier og premisser som bør legges til grunn i så henseende.

Forskere er også mennesker, som er avhengig av et levebrød. Det er ingen grunn til å undres over at mange av dem vil kunne se sine egne materielle interesser tjent med å identifisere seg med det de måtte oppleve som en konsensusforestilling.

Vi ser her konturene av et forskningsunivers med en egendynamikk som vil tendere i retning av å konservere og sementere rådende forestillinger, og skjerme etablerte 'sannheter' mot ubehagelige utfordringer. Veien vil da være kort til å karakterisere slike utfordringer med injurierende uttrykk som 'feilaktige påstander fremsatt for å undergrave forskning', for å si det med jusprofessor Sjøfjell.

Autoritetenes kamp mot den uregjerlige virkeligheten

Her til lands har definisjonsmaktens lydige lakeier sitt trygge tilholdssted i Aftenpostens spalter. Blant dem som har engasjert seg i kampen for å undertrykke avvikende stemmer, finner vi den stadig mer autoritære besserwisser Nina Witoszek, som i en kronikk i Aftenposten 19. april oppfordret til å marsjere 'for vitenskapen'. Det fremgikk her at hennes versjon av vitenskapen (såkalt bærekraftsforskning, gjort i samarbeid med Bedriftsøkonomisk Institutt) dreiet seg om hvordan man selger inn et budskap. Om forutsigelser stemmer med virkeligheten eller ei, synes lite relevant så lenge disse er salgbare. Denne forskningens eksistensberettigelse er forestillingen om at menneskeheten står overfor en eksistensiell trusel som for all del ikke må eller kan betviles. Selve gudmoren for dette forestillingsgrunnet er Gro H. Brundtland, men sitt famøse påbud: - «Det er umoralsk å tvile!».

En slik dogmatisk tilnærming kan muligens forsvares innenfor en religionsbasert diskurs, men hører ikke hjemme i vitenskapens verden.

Når autoritetene og deres håndlangere – forvalterne av samfunnets definisjonsmakt og pengemakt – marsjerer i gatene, hvem er det egentlig de demonstrerer mot? Ikke mot såkalte feilaktige påstander, fremsatt for å 'undergrave forskning'. De protesterer ikke mot angivelige råpopulistiske politikere som påstår å stille seg fiendtlig til vitenskap og forskning. Disse – i den grad de eksisterer – er stråmenn.

I realiteten demonstrerer de mot den fysiske virkelighet, som i siste instans er den eneste legitime dommer i spørsmål om forskningsresultaters validitet og forskeres troverdighet.

Så få det heller være at naturvitenskapene og den fysiske virkelighet som de må forholde seg til, har en lei tendens til ikke å ville rette seg etter teologiske besvergelses, juridiske åpenbaringer eller politiske dekreter. Noen – kanskje 'Concerned Scientists'? – vil muligens finne det betryggende at vår regjering den 27. september i fjor for sikkerhets skyld la frem forslag til en såkalt 'Klimalov'...

Og hvem vet, en robust lovgivningsvirksomhet vil kanskje også for en stakkert stund kunne stagge de mest frittalende opponenter mot statsautorisert dogmetenkning?